

Інформаційно-аналітичний матеріал до засідання круглого столу на тему «Чи готова Україна до зміни клімату: роль парламенту»

Як відомо, клімат є одним з основних природних ресурсів, від якого залежать умови життя і діяльності людини, розвиток багатьох галузей економіки. Як природний ресурс клімат може використовуватися на благо людства в багатьох сферах діяльності. Водночас несприятливі кліматичні явища можуть завдати значних економічних та екологічних збитків суспільству, якщо своєчасно не вжити комплексу заходів щодо їх запобігання та адаптації галузей економіки, населення, екосистем до нових кліматичних умов.

Підвищення середньої глобальної температури повітря призвело до значної зміни клімату в багатьох регіонах світу, у тому числі в Україні, що впливає на всі сфери діяльності людини. Одним із наслідків зміни клімату є більш частий прояв стихійних гідрометеорологічних явищ – катастрофічних паводків, штормів, посух тощо.

Саме тому зусилля міжнародної наукової спільноти спрямовані саме на дослідження мінливості глобальної кліматичної системи та проявів такої мінливості на регіональних рівнях. На жаль в Україні системних комплексних досліджень кліматичної системи та її мінливості, спричиненої глобальною зміною клімату, не здійснювались. Наукові роботи з цього напрямку носять фрагментарний характер. Причиною такого стану є відсутність чіткої координації кліматичних досліджень в Україні з боку відповідних державних органів та практично повністю відсутнє їх фінансове забезпечення на національному рівні.

Фактично єдиною науковою установою в державі, яка здійснює дослідження кліматичної системи України є Український гідрометеорологічний інститут ДСНС України та НАН України (УкрГМІ). Зокрема, на даний час науковцями Інституту були отримані наступні результати.

З середини ХХ ст. в Україні відмічається інтенсивне підвищення приземної температури повітря. Швидкість зміни середньої, мінімальної та максимальної за рік температури повітря в країні у 1961-2013рр становить 0,3°C/10років (з кінця 90-х рр. ХХ ст. відмічається стійкий перехід аномалії середньої річної температури повітря вище 0°C) Кінець ХХ – початок ХХІ ст., стали, ймовірно, найтеплішими за період інструментальних спостережень за погодою і в Україні. На жаль, отримати дані про метеорологічні показники для всієї території України у 2014 та 2015 роках, неможливо, оскільки після анексії території АР Крим, інформація про стан атмосфери з пунктів спостережень до України не надходить і врахувати її немає можливості. Тому дані про регіональні прояви глобальної зміни клімату в Україні обмежені 2013 роком.

Найбільший внесок у зміну річної температури в Україні мали літній та зимовий сезони. Їх середня температура за 1991-2013рр. зросла відносно базового періоду на 1,3 та 0,9°C відповідно (рис.2). При цьому найбільш суттєво підвищилась температура повітря у січні (2,3°C) та липні (1,4°C). Весною середня температура виросла на 0,8°C. Це зростання значною мірою зумовлено підвищенням температури у березні (0,8°C). Температура повітря восени змінилась несуттєво (0,4°C).

Зміна термічного режиму в Україні має регіональні особливості. Загальною закономірністю зміни середньої за рік температури повітря в Україні у 1991-2013рр., відносно базового кліматичного періоду, є зростання величини аномалій температури з півдня на північ і північний схід. На північному сході країни підвищення середньої за рік температури повітря було значно більшим, ніж у середньому в Україні і становило 1,2-1,4°C у той час як на півдні України та в Карпатському регіоні ці зміни вдвічі менші – 0,6°C, а на Південному березі Криму середня за рік температура повітря змінилась несуттєво.

На відміну від температури повітря річна сума опадів в Україні змінилась несуттєво (3-5%). Коливання річних сум опадів протягом останнього періоду відбуваються в межах кліматичної норми, але міжрічна амплітуда коливань зменшується. Відмічається також вирівнювання річних та місячних полів опадів в межах України: деяке збільшення їх кількості на сході, південному сході країни і зменшення на заході. При несуттєвих змінах річних сум опадів відбувся перерозподіл їх сезонних та місячних значень. Найбільші зміни спостерігаються восени. Саме у цей сезон, особливо у жовтні, відмічається істотне підвищення їх кількості (біля 20%). Взимку опадів стало дещо менше. Змінюється структура опадів: збільшується кількість небезпечних і стихійних опадів, зростає їх злизова складова, особливо в теплий період.

Підвищення температури повітря та нерівномірний розподіл опадів, які мають зливовий, локальний характер у теплий період і не забезпечують ефективного накопичення вологи в ґрунті зумовило збільшення кількості та інтенсивності посушливих явищ. У поєднанні з іншими антропогенними чинниками це може призвести до розширення зони ризикового землеробства. За останні 20 років повторюваність посух збільшилася майже вдвічі. Відмічається небезпечна тенденція до збільшення повторюваності посушливих умов у зоні достатнього атмосферного зволоження, що охоплює Полісся та північні райони Лісостепу.

За результатами досліджень науковців УкрГМІ, основні тенденції прогнозованих кліматичних умов у XXI ст. є наступними. На кінець сторіччя у західному та південному регіонах ймовірно буде відсутній кліматичний зимовий сезон, оскільки у зимові місяці отримано середні значення температури вищі за 0°C. В той же час для центрального, східного та південного регіонів на кінець сторіччя прогнозуються середньомісячні температури вищі за 25°C для літа. За отриманими значеннями очевидно, що зміна кліматичних умов у майбутньому суттєво впливатиме на тривалість кліматичних сезонів в Україні.

Щодо режиму зволоження, в усі розглянуті періоди прогнозується як збільшення так і зменшення по території середньомісячних та сезонних сум опадів. В найближчий період 2011-2030 рр. опади зменшуватимуться максимально до 20% в центральному, північному та південному регіонах влітку та восени, а також зростатимуть максимально до 42% на заході, півночі та сході взимку та навесні. До середини сторіччя (2031-2050 рр.) опади ймовірно зменшуватимуться максимально до 30% в центральному, південному та східному регіонах влітку та зростатимуть максимально до 50% у західному, північному, східному регіонах і у східній частині південного регіону взимку та навесні. На кінець сторіччя 2081-2100 рр. опади зменшуватимуться максимально до 40% в південному, центральному та східному регіонах влітку та збільшуватимуться понад 40% до 50% на заході та півночі в зимовий та весняний сезони.

Цілком зрозуміло, що результати кліматичних досліджень, які стисло наведені вище, потребують деталізації та уточнення, особливо з врахуванням останніх досягнень світової науки та в галузі розроблення сценаріїв глобальної зміни клімату та кліматичних моделей. Крім того, на наш погляд, недостатньо опрацьованою є проблема впливу регіональних кліматичних змін в Україні на окремі, найбільш кліматовразливі, галузі економіки, а також на навколишнє природне середовище, включаючи водні ресурси, біорізноманіття, та ін.

В зв'язку з цим, як вважається, роль Верховної ради України в цілому, та Комітету з питань екологічної політики та природокористування зокрема, може бути надзвичайно важливою з точки зору ініціювання розроблення та реалізації Кліматичної програми України, у якій в тому числі були б сформульовано та науково обґрунтовано наступне:

- рекомендації щодо оцінки можливих соціально-економічних та екологічних наслідків зміни регіонального клімату в Україні та рекомендації з адаптації галузей економіки країни і населення до нових кліматичних умов;
- рекомендації щодо раціонального використання та охорони природних ресурсів України, які залежать від кліматичних умов;
- пропозиції щодо зменшення збитків від несприятливих і стихійних гідрометеорологічних явищ, зумовлених регіональними кліматичними коливаннями і змінами в Україні.

Пропонуємо до **проекту рішення** круглого столу включити пропозицію стосовно розроблення Кліматичної програми України – документу, який розробляються практично в усіх країнах світу.